

ÉS POSSIBLE AVALUAR EL PROCÉS EN EDUCACIÓ FÍSICA?

1. Introducció

La present comunicació neix de la voluntat d'ordenar i repensar les estratègies que disposa qualsevol educador que treballi des del cos per tal de treure'n el màxim rendiment i així poder fer més eficient el costós procés de l'avaluació, que tants mals de cap porta, al mestre d'educació física.

Per fer-ho no partirem de l'educació física, sinó que ho farem des de l'experiència personal que tinc com a psicomotricista. Entendrem la psicomotricitat com una disciplina d'intervenció educativa que pretén afavorir el desenvolupament harmònic i global de la persona. La seva acció es basa en el moviment i en l'espontaneïtat de l'acció corporal (Franc, 2001). Psicomotricitat no és educació física ni a la inversa, cadascuna treballa des d'enfocaments semblants però no iguals així com tampoc, la seva acció didàctica, per dir-ho així són diferents. Ara bé, malgrat aquestes diferències, que passarem per alt, hi ha una semblança innegable que és la que m'ha permès utilitzar la psicomotricitat com a recurs. I és que tant l'educació física com la psicomotricitat actuen des del cos i, en conseqüència, avaluen des del cos.

2. Exposició del problema.

Si em permeteu, deixeu-me que us expliqui que l'origen d'aquesta comunicació rau en converses que he mantingut amb educadors de totes les etapes educatives. Converses amb mestres d'infantil, amb professors de secundària i igualment amb col·legues d'universitat. Tots ells em van portar a reflexionar sobre un aspecte del procés avaluator que el títol de la comunicació aborda. És possible avaluar en educació física el potencial de desenvolupament de l'infant sense pensar en el seu resultat final? O dit en altres paraules: es pot avaluar el procés o si ens cal sempre avaluar el resultats?

Com us deia els mestres d'infantil em plantejaven que, no només des dels pares o mares sinó també de mestres de cursos superiors de primària, hi ha la inquietud, o més aviat podríem parlar de pressió per tal que els infants aprenguin el més aviat possible a escriure correctament. Les mestres em plantejaven que abans que això cal manipular plastilina, fer sorreta, moldejar fang, etc.; Per tal de desenvolupar les habilitats en control de la mà. Igualment un professor de batxillerat em plantejava que la gran preocupació del professorat és la de treballar i repassar constantment els exàmens anteriors de la selectivitat, més que no pas assegurar l'aprenentatge dels continguts

propis que determina el currículum. Finalment, amb l'aparició del nou pla d'estudis, amb la incorporació dels crèdits ECTS es posa de manifest que el procés avaluador de l'estudiant universitari tendirà a centrar-se en el procés i no tant en el resultat com fins ara. En aquests tres casos es planteja l'antónimia educativa –alhora una antónimia psicològica entre si és abans l'aprenentatge o si ho és el desenvolupament– sobre si cal centrar-nos en els aprenentatges quantificables o si bé cal fomentar canvis estructurals en l'infant amb independència dels aprenentatges que puguin aportar.

Des del meu punt de vista, el mestre d'educació física ha d'avaluar sobre el procés. Per tant, la comunicació versarà sobre les estratègies, i el seu ús s'entén, que ens ajudaran a fer una avaluació centrada en els canvis evolutius que els instruments ens signifiquen.

3. Avaluar el procés des de la psicomotricitat

Plantejada la problemàtica educativa de fons que vol abordar la comunicació, vegem quins mecanismes disposa el psicomotricista i que el mestre d'educació física pot utilitzar per tal de fer front a l'avaluació des del procés estructural:

3.1. Vídeo

El vídeo és la possibilitat de recollir imatge gràfica del que està succeint en un context determinat. Es poden recollir diferents tipus d'imatges: bàsicament ens podríem centrar en la filmació d'un sol subjecte, o bé podríem filmar tot el grup classe en tot l'espai d'ús. És evident que la primera opció és excessivament costosa i gens rentable per un mestre, que pot tenir uns 25 infants a classe. La segona opció permet que un sol mestre pugui filmar i ens dóna una visió del grup i de l'estadi maduratiu del moment. Això fa que el vídeo sigui una estratègia poc utilitzada per al mestre d'educació física a l'hora d'avaluar els infants ja que en un vídeo els aprenentatges concrets i manifestos que tendeix a buscar en cada infant, i que en certa manera li mostren un estat maduratiu de l'infant determinat, són poc clars.

Aspectes positius del vídeo:

- En un sola eina de recollida de dades hi tenim incloses diferents instruments d'avaluació com són: el registre d'esdeveniments, cronometratges, mostreigs de temps i el registre d'interval, tots ells citats per Blázquez (1997).
- Ens dóna una mirada de conjunt sobre el grup, per tant ens informarà de com evoluciona el grup en la seva globalitat.

- Ajuda a detectar les mancances de la gestió del grup per part del mestre/professor.
- El vídeo a vegades recull situacions o fets o aprenentatges que s'escapen a la mirada del professor ja que passen a la seva esquena o bé que queden emmascarades per la situació.

Aspectes negatius del vídeo:

- El vídeo difícilment es recull aquells aprenentatges concrets que hom vol buscar.
- Difícilment es recullen les converses que hi ha entre els subjectes.
- Recull els aspectes globals o generals de la sessió en detriment dels detalls dels infants o de les petites situacions.

3.2. Graelles d'observació

Per al psicomotricista, la graella d'observació –per al professional de l'educació física: llistes de control (Blázquez, 1997)– és aquell instrument de recollida de dades dinàmica i participant en què es pretén descriure comportaments observables. D'altres característiques a destacar d'aquest instrument és la seva adaptabilitat als paràmetres que es vol avaluar. En aquest sentit una de les seves característiques rau en el fet que permet recollir dades de qualsevol de les dimensions o de les àrees de l'aprendre de l'infant. Evidentment el seu judici és subjectiu i es pot basar en diversos tipus de criteris. Des del rang sí-no, passant pels seus intervals: a vegades. O fins i tot pels sempre-mai i els seus estadis intermedis.

Aspectes positius de les graelles:

- Fàcil adaptabilitat a qualsevol contingut de treball o objectiu que es vulgui avaluar.
- Igualment, fàcil adaptabilitat als criteris, continguts o interessos particulars del professional de l'educació física.
- Es constitueix com una dada de caràcter general i que dóna una visió de conjunt sobre allò avaluat.
- Són dades de fàcil recollida.

Aspectes negatius de les graelles:

- Tenen una limitació subjectiva molt important.
- Tendeixen a tenir un caràcter inconcret que dificulta el judici manifest.

3.3. Perfil psicomotor

El perfil psicomotor és l'avaluació de l'estat de desenvolupament psicomotriu de l'infant d'acord amb qualsevol dels perfils que els autors han descrit. Per a descriure'l cal passar a l'infant tota una sèrie de proves que el seu resultat parla d'un dels continguts (Berruezo, 2000), paràmetres (Arnaiz i Bolarín, 2000) o factors (Fonseca, 1998) del desenvolupament psicomotriu que integra el perfil de l'autor escollit. De tots els que hi ha, en destaquen els de Picq i Vayer (1985), Fonseca (1998). El seu resultat és una descripció situacional del nivell maduratiu de l'infant.

Aspectes positius del perfil psicomotor:

- Ens detecta problemàtiques concretes o mancances de desenvolupament en el conjunt de l'infant
- És precís en el diagnòstic de maduresa o d'evolució de l'infant en els paràmetres psicomotrius.

Aspectes negatius del perfil psicomotor:

- Passar el test per a cadascun dels infants és una tasca que comporta un volum de temps pràcticament inviable en el marc de l'educació curricular.
- No avalua objectius determinats del currículum sinó que es centra en aspectes molt més globals (de maduresa).

3.4. Dibuix

No entrarem en els aspectes conceptuals del dibuix ja que és una tècnica llargament utilitzada pels psicòlegs que té multiplicitats de tests descrits i analitzats. En el nostre cas, i més pensant en el context de l'educació física, o en el marc d'aquestes jornades, utilitzarem un dels tests de dibuix més freqüents que és el test de la figura humana. Podem pensar que dibuixar el propi cos és una activitat molt senzilla i poc significativa però aquesta no és la realitat. Dibuixar-se és un acte que posa en joc sensacions pròpioceptives, això és de consciència corporal, posa en joc l'esfera simbòlica (cognitiva) de la ment ja que implica la representació d'un mateix i al mateix temps posa en joc aspectes de control de la motricitat fina. La qual sabem que és la resultant del llarg procés maduratiu del desenvolupament psicomotor.

Aspectes positius del dibuix:

- És una activitat lliure, espontània i plaent per l'infant que la fa especialment significativa. L'infant dibuixa les parts del seu cos amb la forma, volum relatiu o dimensió que ell coneix.
- Al requerir la precisió de la pinça, posa en joc tot el desenvolupament psicomotriu, des de la tonicitat a l'equilibri del cos, passant per la preferència lateral, seguint per les coordenades espaciotemporals. Per tant, és una acció resultant del desenvolupament psicomotriu.

Aspectes negatius del dibuix:

- Cap dels continguts determinats en el marc curricular ni les seves recomanacions parlen del dibuix com una eina per al mestre o la mestra d'educació física.
- El resultat final d'un dibuix pot ser la simple resultant de l'atzar. Per exemple, és possible que l'infant s'hagi oblidat de dibuixar tal part del cos perquè en el moment que ho iniciava, un altre company l'ha distret.
- És un test molt interpretatiu que de vegades vol experiència i formació especialitzada.

4. A mode de discussió

Fins aquí hem anat repassant algunes de les eines o instruments més adients per al psicomotricista i per al mestre d'educació física. Hi ha un consens generalitzat en concebre l'avaluació com *la recollida de dades referents als aprenentatges, l'emissió d'un judici de valors sobre aquestes dades i la presa de decisions respecte a les accions possibles* (Blázquez, 1997: 15). Per tant, s'avalua d'acord a uns aprenentatges, uns fets manifestos, que tenen forma de resultat. Aleshores, si el **resultat** és el fet objectiu, manifest i finalista que assoleix aquell que aprèn mentre que el **procés** són els canvis interns, no visibles i latents que en algun moment donat permetran l'accés a un aprenentatge; com puc avaluar aquests canvis *invisibles* amb instruments fonamentalment finalistes?

Un anàlisi dels instruments ens farà veure que no tots els instruments proposats tenen la mateixa temporalitat. Així, podem observar com les graelles i el vídeo tenen una temporalitat sincrònica. És a dir, només ens parlen del que ha passat aquell dia, en aquella sessió; de manera que ens ajuden a constatar fets o aprenentatges concrets. Per altra banda podem notar com el perfil psicomotor i el dibuix tenen un caràcter diacrònic, ja que ens parlen d'un procés evolutiu temporal. L'adequació, o no, del perfil o del

dibuix a l'etapa madurativa de l'infant que ens descriu, serà l'eina que farà d'aquest instrument una eina diacrònica.

Última consideració al voltant de l'exposat fins el moment. Si analitzem atentament els instruments analitzats i tenim en compte la oposició que es planteja a l'inici de la comunicació, ens semblarà detectar algunes paradoxes discursives. Vegem-les:

1. En primer lloc podem afirmar que no hi ha cap instrument d'avaluació que determini el plantejament avaluador. En qualsevol cas, si hi ha algun constància que es doni és la tendència a utilitzar la majoria dels instruments citats per a avaluar l'adquisició d'aprenentatges concrets, del resultat.
2. I en segon lloc, podem parlar de la paradoxa de l'avaluació. Tant si ens centrem en el procés seguit com en el resultat d'aquest procés, ens adonarem que per avaluar el procés, cal, igualment, avaluar moments i aspectes concrets que neixen d'aprenentatges que l'avaluador considera pertinents.

5. Conclusions

Així doncs, com podem avaluar els canvis evolutius invisibles (com deia fa uns instants)? Doncs respectant unes orientacions metodològiques i filosòfiques bàsiques. Les primeres fan referència a l'ús i a la tria dels instruments:

- Caldrà determinar almenys tres moments avaluadors. A l'inici, al mig i al final del procés (el que en educació física s'anomena avaluació inicial, formativa i final). Si hi ha més dades intermèdies, més rica serà la mirada del procés.
- Utilització d'instruments complementaris temporalment per tal de poder justificar les interpretacions evolutives. Les dades d'instruments sincrònics són els pilars que sustenten l'anàlisi que les dades d'instruments diacrònics apunten.

La segona farà referència al marc interpretatiu concret (García, 2000) que determinarà l'acció avaluadora del mestre ja que si volem ser capaços d'avaluar el procés evolutiu de l'infant hem d'assumir-ne plenament la subjectivitat implícita (Franc, 2001). Aquesta segona orientació fa referència a l'enfocament filosòfic, a la mirada del mestre d'educació física que té del fenomen educatiu:

- Concepció de l'entorn (la simple organització de la classe, la presència o absència de material, els companys de classe i d'altres més àmplies) com a mitjà transformador. I concepció del propi infant com a agent transformador de l'entorn i per tant, capacitat per autopromoure els seus propis aprenentatges.

- Cal relativitzar el paper del mestre eliminant la concepció lineal de la seva acció pedagògica: les tasques poden no aportar els aprenentatges esperats, però d'altres sí.

I amb tot ja arribem al final de la comunicació. És evident que avaluar és un procés molt ric amb molts matisos diferents. La comunicació no pretén canviar res sinó tan sols proposar i, a través d'una experiència personal, també vol fer reflexionar i posar en dubte allò que hom hagi pogut fer.

6. Bibliografia

- Arnaiz, P. i Bolarín, M.J. (2000). Una propuesta para la observación de los parámetros psicomotores. A *Entre Líneas*, nº 8, pp. 6-9.
- Blázquez, D. (1997). *Evaluar en Educació Física*. Barcelona: Inde.
- Franc, N. (2002). La observación como opción epistemológica. A *Cuadernos de Psicomotricidad*, nº 23, pp. 8-12.
- Franc, N. (2001). "La intervención psicomotriz en educación". A *Revista Iberoamericana de Psicomotricidad y Técnicas Corporales*, <http://iberopsicomot.net>, núm. 1, pàgs. 5-18.
- Fonseca, V. da (1998). *Manual de observación psicomotriz*. Inde: Barcelona.
- García, L. (2000). La observación psicomotriz: transformar la experiència compartida en comprensió. A *Entre Líneas*, nº 7, pp. 10-14.
- Picq, L. i Vayer, P. (1985). *Educación psicomotriz y retraso mental aplicación a los diversos tipos de inadaptación*. Barcelona: Científico-Médica.
- Valdés, M. (2000). "Pauta para evaluar el juego en la clase de psicomotricidad". A *Revista Iberoamericana de Psicomotricidad y Técnicas Corporales*, <http://iberopsicomot.net>, núm. 0, pàgs. 77-84.
- Valls, A. (2001). Abrir los ojos, escuchar y después... A *Entre Líneas*, nº 9, pp. 6-11.